

Ignatjeva, Sigita. Dublīnas 20. gadsimta sākuma slenga atveidojums Dž. Džoisa romāna „Uliss” tulkojumā. *Via scientiarum* : starptautiskās jauno lingvistu konferences rakstu krājums. 3. laidniens. Sastādītājas I. Laizāne, I. Znotiņa. Ventspils, Liepāja : Ventspils Augstskola, Liepājas Universitāte, 2016, 47.–55. lpp.

Sigita Ignatjeva (Liepājas Universitāte)

Dublīnas 20. gadsimta sākuma sarunvalodas atveidojums Dž. Džoisa romāna „Uliss” tulkojumā

Raksta mērķis ir atklāt, kā „Ulisa” tulkotājs Dzintars Sodums ir risinājis daļu no Džeimsa Džoisa romāna 14. nodaļas beigu fragmenta tulkošanas problēmām – kā tulkojumā atveidota:

- slenga leksika,
- specifiska, normām neatbilstoša sintakse,
- dažādu valodu, to kropļojumu, dialektu un sociolektu sajaukums.

„Ulisa” 14. nodaļu – angļu valodas un angļu un īru literatūras attīstības savdabīgu „vēsturi” – Dž. Džoiss iesāk ar iedomātā rituālā lietotām runas formulām, turpina ar rakstu valodas dažādajiem stiliem gadsimtu gaitā un beidz ar atgriešanos pie runātās valodas ar sava laika slenga izmantojumu, pārspīlētu un parodizētu tautas valodu. Šādā nodaļas uzbūvē iespējams saskatīt arī kādu rakstnieka domu par kultūras attīstības gaitu. Edvards Koppers (*Edward A. Copper*) par „Ulisa” 14. nodaļu raksta: „[...] pēdējo lappušu modernais slengs ietver gan personu dzēruma ķēmošanos, gan, lielā mērogā, pareģo Rietumu kultūras un tās valodas sabrukumu.” (Kopper 2003, 91)

Teksta fragmenti „Ulisa” tulkojuma analīzei izvēlēti no minētās nodaļas beigām (tās ir apmēram 8 lappuses teksta maza formāta grāmatā), kur romāna personāžs turpina uzdzīvi krogā. Jo tuvāk nodaļas beigām un lielāka dzēruma pakāpe, jo personu runa kļūst saraustītāka un neskaidrāka. Tēli runā cits caur citu, un nav saprotams (un nav arī svarīgi), kurš ko saka – visas balsis saplūst lielā dzērāju radītā troksnī. Dž. Džoiss arī nekur neizmanto pēdiņas un piebildes, kas norādītu uz tiešo runu. Teikumi ir īsi, aprauti, savstarpēji bieži vien nesaistīti – rakstnieks meistarīgi atdarinājis daudz balsīgo murdoņu, kas dzirdama krogā, kad runā visi, bet neviens neklausās. Dažādās toņkārtās un stilos teiktās runas par dzīvības un nāves, seksa un citiem jautājumiem nodaļas beigās pārvēršas dzērāju vāvuļošanā, kurā slengs apvienots ar neskaidru šļupstēšanu, bet tematu apspriešana aprobežojas ar aprautām frāzēm un prasībām par vēl viena mēriņa ieliešanu. Tulkotāja galvenais uzdevums ir ne tik daudz pārtulkot izteikumu saturu (semantiku), kā atdarināt daudzo dzērāju runas stilu, izmantojot kādus specifiskus paņēmienus un dažādu valodas slāņu

leksiku, tajā pašā laikā nepazaudējot Dž. Džoisa ideju par valodas vēsturisko attīstību un sabrukumu, kā arī visa vēsturisko stilu un valodas kanona autoritātes noliegumu, ko, protams, vislabāk iespējams uztvert, skatot visu nodaļu kopumā.

Nodaļas noslēguma izteikumos paustā jēga ir salīdzinoši maznozīmīga; būtiskas ir valodas dīvainības un dažādas norādes, mājieni – „Ulisa” autors ir radījis izteikti polifonisku (lai neteiktu – kakofonisku) tekstu, kurā sajaucas dažādas valodas, to ietekmes, valodas kropļojumi, dialekti, slengs, nenormatīvā leksika. Šie stilistiskie līdzekļi lietoti, lai radītu nepiedienības, nekorektuma, šovinisma gaisotni, jebkādu kanonu noliegumu, lai izmantotu humoru un satīru kā māksliniecisku paņēmieni.

Valodas īpatnības ir tikai daļa no problēmām, kas jāatrisina šī romāna fragmenta tulkošanai. Tekstā ir daudz alūziju, reminiscenču un kultūrzīmju, emocionāli ekspresīva un daudznozīmīga leksika, un tāpēc iespējamas dažādas interpretācijas (un līdz ar to tulkojuma) iespējas. Vēl viens svarīgs jautājums – kā tulkošanai veicies ar romāna vadmotīvu un sarežģīto idejisko konstrukciju saglabāšanu šķietami bezsaturiskā tekstā.

Lai izsekotu tulkošanas domu gaitai un varētu izteikt arī kādus spriedumus par tulkojuma kvalitāti, šoreiz ir svarīgi ieskatīties dažādās tulkojuma versijās – gan tulkojuma pirmajā, 1960. gada izdevumā, gan manuskriptā, kas ar izdevniecības „Liesma” redaktore Lūcijas Rambekas labojumiem tika izdots 1993. gadā (un ko Dz. Sodums uzskatīja par neizdevušos, jo labojumi netika ar viņu saskaņoti, turklāt tulkošana un redaktore dzīves pieredzes sociokulturālās atšķirības izpaudās atšķirīgā literārās valodas normas izpratnē), gan jaunajā, vēlreiz pārstrādātajā tulkojuma 2012. gada izdevumā.

Turpmāk uzmanība pievērsta dažiem oriģināla teksta un tulkojuma fragmentiem salīdzinošā aspektā, atklājot kādas noteiktas oriģināla un/vai tulkojuma valodas īpatnības.

More bluggy drunkables? (Joyce 2000, 559)

Šī teikuma tulkojums pirmajā izdevumā bija rosinājuma teikums (gan bez izsaukuma zīmes) *Vēl kārtu ninniņas* (Džoiss 1960, 427). Nākamajās divās tulkojuma versijās – *Atkal tev apkārt dumji dzērāji?* (Džoiss 1986, 38a; Džoiss 1993, 432) Pēdējā tulkojuma versijā teikums parādās nedaudz mainītā redakcijā: *Tu atkal starp dumjiem dzērājiem?* (Džoiss 2012, 373)

„Ulisa” komentāru autori norāda, ka apzīmētājs *bluggy* ir komisks un eifēmisks vulgārisma *bloody* sagrozījums (Gifford, Seidman 1988, 446) (*bloody* nozīmē ‘nolādēts, sasodīts’, arī ‘sasodīti, velnišķīgi, ļoti’) (ALLAV 2003, 62)). Savukārt *drunkable* ir vārds, kura nav ne skaidrojošās, ne tulkojošās vārdnīcās; arī „Ulisa” komentāros šis vārds netiek

izskaidrots, varbūt tāpēc, ka tiek uzskatīts par saprotamu. Ar izskaņu *-able* angļu valodā veido īpašības vārdus, tāpēc to varētu tulkot kā pirmajā tulkojuma versijā – kā kaut ko dzeramu, t. i., kā frāzi, kurā tiek jautāts pēc vēl kāda dzēriena. 20. gadsimta beigās un 21. gadsimta sākumā *drunkable* lieto slengā kā apzīmējumu meitenei, kuru var pierunāt uz seksuālām attiecībām, ja viņa ir alkohola reibumā (Slengs_e), tomēr Dž. Džoisa dzīves laikā diez vai šāds apzīmējums ar šādu nozīmi ir pastāvējis, turklāt slenga vārdnīcu drukātajās versijās šī vārda nav. *Drunk* ir lietvārds ar nozīmi ‘dzērājs, iedzeršana’ un arī adjektīvs, kas nozīmē ‘piedzēries, apskurbis, apreibis’, kā arī viena no verba *drink* (‘dzert’) pamatformām (ALLAV 2003, 147–148), tāpēc tulkojuma iespējas ir dažādas. Arī romāna tulkojumā krievu valodā šis teikums ir prasība pēc jaunas dzēriena devas (Джоис 2006, 308) tāpat kā pirmajā latviešu tulkojuma izdevumā.

Tulkojuma otrajā versijā Dz. Sodums piešķīris šim teikumam citu nozīmi, un tā saglabāta arī turpmāk: *drunkables* te saprasts kā *dzērāji*, un teikums izsaka neapmierinātību ar apkārtējo sabiedrību, nevis jautājumu par alkohola papilddevu. Nav skaidrs, vai izmaiņu pamatā ir kāds tulkotāja atrasts skaidrojums vai citas valodas tulkojuma versija, vai arī citāda teksta interpretācija. Tomēr ir atrodami avoti, kuros *bluggy drunkables* skaidrots kā *bloody drinks* (piemēram, Brown 2012_e) (‘sasodītie dzērieni’), tāpēc ir iespējams, ka pirmā tulkojuma versija ir tuvāka oriģināla nozīmei.

No stila viedokļa tulkojuma pirmā versija atgādina bērnu runu vai sarunāšanos ar bērnu komiskā manierē, izmantojot novecojušus izteiksmes līdzekļus (*kārtu ninņiņas*) – tātad Dz. Sodums ir atveidojis tulkojumā komisko un slenga elementu, bet ne rupjo un eifēmisko izteiksmi. Savukārt pārējās tulkojuma versijās ir tikai viens vienkāršrunas elements (īpašības vārds *dumjšs*), bet nav ne slenga, ne vulgārisma, ne eifēmisma, ne komikas.

Daudzās teksta vietās Dž. Džoiss ir lietojis ne tikai aplamu teikuma sintaksi, bet arī leksiku, kuras nozīme grūti nosakāma. Piemēram, teikums – vēršanās pie krodziņa saimnieka:

Landlord, landlord, have you good wine, staboo? (Joyce 2000, 559)

Pirmajā versijā šis teikums tulkots kā *Saimeniek, saimeniek, vai vīns tev labs, stābū?* (Džoiss 1960, 27), bet nākamajās – *Saimeniek, saimeniek, vai tavš vīns kur der, stebē?* (Džoiss 1986, 348a; Džoiss 1993, 432; Džoiss 2012, 373) Dz. Soduma veidotajos „Ulisa” komentāros nekādi paskaidrojumi par šo teksta vietu nav sniegti, bet teikuma pēdējais vārds tulkojumā latviešu lasītājam nav saprotams. Tulkotājs ir pēc saviem ieskatiem transkribējis oriģināla *staboo*, bet šī vārda nozīme paliek nesaprotama, jo tā nav izskaidrota arī D. Giforda un R. Seidmana komentāros: tur rakstīts vien tas, ka vārds ņemts no Olivera

Sentdžona Gogartija (*Oliver St. John Gogarty*) piedauzīgās nepublicētās balādes „Staboo Stabella” (Gifford, Seidman 1988, 416). Iespējams, ka vārdam nozīmes nemaz nav un tas ir okazionālisms, kuram balādē bijusi tikai skaniska loma. Tādā gadījumā tulkotājs var brīvi improvizēt ar vārda atveidojumu. Tulkojuma versijās ir atšķirīga teikuma emocionālā nokrāsa – sākotnējais burtiskākais tulkojums aizstāts ar nicīgāku, nievājošāku izteiksmes veidu. Oriģinālā teikuma konstrukcija neatbilst mūsdienu angļu sintakses normām, taču tulkojumā šī īpatnība neparādās.

Vēl viens dažādi interpretējama teksta fragmenta piemērs – it kā pavisam vienkāršs teikums, kurā ir tikai divi vārdi:

Right Boniface! (Joyce 2000, 559)

1960. gada izdevuma teikums *Šķīsts bonifacijus!* (Džoiss 1960, 427) manuskriptā (un turpmākajos izdevumos) ieguvis citu formu un saturu: *Tā. Maksā, Bonifācij!* (Džoiss 1986, 348a; Džoiss 1993, 432; Džoiss 2012, 373). Oriģinālu tiešām iespējams interpretēt dažādi. Sākumā tulkotājs laikam uztvēris īpašvārda *Boniface* nozīmi (uz to norāda arī vārda latīniskā forma pirmajā latviešu izdevumā) – tulkojumā no latīņu valodas tas nozīmē vai nu ‘labs liktenis’, vai ‘labu dara’ (Siliņš 1990, 85). Otrā nozīme situācijā, kad Stefans izmaksā citiem dzērienus, šķiet atbilstoša – tāpēc kāds no uzdzīvotājiem nosauc Stefanu par Bonifāciju. Vārdam *right* ir tik daudz nozīmju, ka to var tulkot ļoti dažādi atkarībā no konteksta. Pirmajā tulkojuma versijā Dz. Sodums izvēlēties pastiprināt personvārda *Bonifācijs* nozīmi ar adjektīvu *šķīsts*, tā norādot uz katoļu svētajiem ar šo vārdu. Pārstrādājot tulkojumu, viņš šo teksta vietu uztvēris pavisam citādi – nevis kā Stefana slavēšanu, bet kā ironisku uzaicinājumu izmaksāt vēl. Tomēr komentāros atrodams pavisam cits teikuma skaidrojums: *Boniface* slengā ir krodzinieka apzīmējums (un arī vairāku svēto un pāvestu vārds), bet *right* skaidrots kā komanda „uz labo!” (Gifford, Seidman 1988, 446). Tātad runātājs komandē krodzinieku, nevis tā vai citādi uzrunā Stefanu, par ko gan liek šaubīties komata trūkums. Tā kā Dz. Sodums jaunāko tulkojuma versiju tapšanas laikā izmantojis šos komentārus, nav šaubu, ka viņš ir ņēmis vērā arī šo interpretācijas iespēju, tomēr izvēlē starp komandu krodziniekam un vārda *Bonifācijs* atstāšanu latviešu tekstā tulkotājs devis priekšroku pēdējam. Šķiet, ka tulkotāja izvēle ir pamatota, jo teksta burtiskā nozīme šajā fragmentā nav tik svarīga kā dažādas vairāk vai mazāk slēptas norādes. Šajā gadījumā, lietojot tulkojumā personvārdu Bonifācijs, tiek saglabāta norāde uz katoļu baznīcu, un šādas norādes ir viens no romāna „Uliss” stūrakmeņiem, turklāt ne vienmēr tās izdevies saglabāt tulkojumā, tādēļ šo tulkojuma vietu var pieņemt arī kā kompensāciju tam, kas tulkojumā pazudis citviet.

Nākamajā piemērā redzama viena no Dublinas kroga fragmenta lielākajām tulkošanas problēmām, proti, alūziju atveidošana tulkojumā. Alūzija literatūrā (no franču *allusion* ‘mājiens’) ir „implicīta norāde .. uz citu literatūras vai mākslas darbu, personu vai notikumu” (Cuddon 2013, 25).

Hoots, mon, wee drap to pree (Joyce 2000, 559)

Pirmajā tulkojuma versijā tā ir dzērāja izteikta frāze, kurā pazudušas vārdu galotnes un arī citi burti: *Par lūgšn do vien drap* (Džoiss 1960, 427), bet jaunākajās versijās teikums ir ne gluži literāri pareizs, bet izvērstāks, iztiekot bez neizrunātiem burtiem teikumā: *Par lūgšanu mēs gribam smeķēt vēl vienu drapi* (Džoiss 1986, 348a; Džoiss 1993, 432; Džoiss 2012, 373). Teikuma jaunākā versija atstāj iespaidu, ka runātājs ir vai nu inteliģentāka persona, vai arī mazāk iereibis. Dž. Džoiss šo teikumu veidojis kā alūziju par Roberta Bērnsa (*Robert Burns*) dzejoli *Willie Brew'd a Peck of Maut*, jo tā variācijās ir vārds *pree*, ko rakstnieks skaidrojis kā skotu vārdu viskija baudīšanai (Gifford, Seidman 1988, 446). Latviešu lasītājam šis R. Bērnsa dzejolis, visticamāk, tāpat nebūtu pazīstams, un tulkotājs nemaz nemēģina veidot kādas alūzijas. Teikumā lietotā leksika nepieder literārajai angļu valodas formai, bet skotu dialektam un vienkāršrunai (Gifford, Seidman 1988, 446), un tulkotājs to atspoguļošanai izmantojis vienkāršrunu un novecojušu leksiku. Oriģinālā lietoti komati, bet Dz. Soduma veidotajā teikumā – pretēji latviešu interpunkcijas normām, ja uztveram *par lūgšanu* kā neparastu *lūdzu* variāciju – komata nav. Tulkojums var izraisīt asociācijas ar baznīcas rituāliem, un tā ir pavisam cita veida norāde nekā oriģinālā.

Dažkārt tulkojumos var atrast arī kādus kuriozus. Interesanti, ka „Ulisa” gadījumā divi saistīti ar augļu un dārzeņu nosaukumu tulkojumu, ko vēlākajās tulkojuma versijās Dz. Sodums ir labojis. Līdzīgi kā visnotaļ atzinīgajā J. Veseļa rakstā par „Ulisa” tulkojumu pieminētajā banāna un citrona sajaukšanas gadījumā noticis arī šajā teksta fragmentā: pirmā latviešu izdevuma *Ķiplokus?* (Džoiss 1960, 427) pārlabots par *Ko tu teici, sīpoli?* (Džoiss 1986, 348a). Oriģinālā minēti sīpoli: *I hear you say onions?* (Joyce 2000, 559), taču vieglā teikuma tulkojamība ir mānīga, jo angļu valodā lietvārdam vismaz tajā laikā un vietā, ko apraksta Dž. Džoiss, piemīt spēcīgas konotācijas, kuru nav latviešu vārdam *sīpoli*. Komentāros skaidrots, ka *onions* ir vārds, ko grūti izrunāt cilvēkam alkohola reibumā, tāpēc policija izmantojusi to kā dzēruma pakāpes testu (Gifford, Seidman 1988, 447). Latviešu tulkojumā izlasām, ka kāds kaut ko stāsta par sīpoliem vai varbūt pasūta sīpolu uzkodas, bet angļu tekstā teikuma nozīme ir pavisam cita: viens no dzērājiem pārbauda, vai vēl spēj šo vārdu izrunāt. Šķiet, ka latviešu valodā atrast visiem saprotamas nozīmes alternatīvu būtu grūti, tāpēc Dz. Sodums izvēlējies burtisku

tulkojumu, bet tas tomēr ir zaudējums kaut vai kopējās humoristiskās un satīriskās noskaņas ziņā.

And snares of the poxfiend (Joyce 2000, 559)

Angļu teksta tulkojums pirmajā latviešu izdevumā ir *Lai rau tev bakas* (Džoiss 1960, 427), bet nākamajās tulkojuma versijās tas ir pilnīgi izmainīts: *Pret velna ļaunumu un viltībām* (Džoiss 1986, 348b; Džoiss 1993, 432; Džoiss 2012, 373). Oriģinālā frāze ir parodija par lūgšanas tekstu mises beigu daļā, bet pati lūgšana citēta „Ulisa” 5. nodaļā (Gifford, Seidman 1988, 447): *Be our safeguard against the wickedness and snares of the devil [..]* (Joyce 2000, 102). Pirmajā versijā Dz. Sodums frāzi tulkojis, pamatojoties uz lietvārda *pox* burtisko nozīmi ‘bakas’, lai gan sarunvalodā tas nozīmē arī ‘sifiliss’ (ALLAV 2003, 341), un interpretējis to drīzāk kā lāstu, nevis kā tostu. Tomēr šādā tulkojumā liela daļa teksta jēgas paliek nepārtulkota. Pārstrādājot tulkojumu, tulkotājs ņēmis vērā komentārus un iztulkojis frāzi kā daļu no lūgšanas teksta *Esi mums sargs pret velna ļaunumu un viltībām* (Džoiss 2012, 78). Šī tulkojuma versija izceļ frāzes saistību ar lūgšanām, taču zaudē tekstuālo parodiskumu (tiesa, kontekstuāla parodija saglabājas – lūgšana kā tosts).

Where’s the buck and Namby Amby? (Joyce 2000, 559)

Latviskojot šo teikumu, tulkotājam jāņem vērā vesela virkne asociāciju, kas oriģinālā balstītas gan fonētiskajā, gan semantiskajā, gan kultūrvēsturiskajā līmenī. Ar šo teikumu viens no uzdzīvotājiem interesējas, kur palicis Baks Mulligans un viņa biedrs. Pirmajā tulkojuma versijā *Kur Baks un students kaŗotbraucējs?* (Džoiss 1960, 427) Dz. Sodums ignorējis faktu, ka angļu tekstā lietots sugas vārds *the buck*, un atveidojis to kā īpašvārdu *Baks*, bet *Namby Amby* latviskojis kā *students kaŗotbraucējs*. Angļu sugas vārdu *buck* raksta tieši tāpat kā Baka Mulligana vārdu *Buck*, bet tā nozīme ir visai plaša: ‘tēviņš’ (par dzīvniekiem), ‘dendijs, frants’ (novecojis vārds), ‘buks’ (sportā) (ALLAV 2003, 72). Lai gan latviešu valodā īpašvārda *Baks* un sugas vārda *buks* rakstība nav identiska, jaunākajā tulkojuma versijā *Kur palikuši buks un Sunītis Kaķītis?* (Džoiss 1986, 348b; Džoiss 1993, 432; Džoiss 2012, 373) *buks* var uztvert kā norādi uz Mulliganu, īpaši šīs nodaļas kontekstā, kad Mulligans ir lielījies ar saviem nodomiem seksuālajā jomā, jo arī latviešu valodā lietvārds *buks* asociējas ar vārdu *tēviņš* tā pirmās nozīmes ‘stirnu tēviņš’ (LVV 1987, 144) dēļ.

Namby Amby ir parodija par 17.–18. gs. angļu dzejnieka Ambroza Filipsa (*Ambrose Philips*) dzejoli (Gifford, Seidman 1988, 447). Savukārt *namby-pamby* latviešu valodā tiek tulkots kā ‘sentimentāls cilvēks’ (ALLAV 2003, 288) vai ‘memmesdēliņš’ (Tilde_e), un slenga skaidrojošajā

vārdnīcā tā nozīme ir ‘aizgrābts, saviļņots; sievišķīgs, mīkstčaulīgs’ (Partridge 2002, 776). Tāpēc pirmā tulkojuma varianta *students kaŗotbraucējs* šķiet nozīmes ziņā pretējs, sarkastisks apzīmējums (varbūt šī versija radusies zviedru tulkojuma ietekmē – „Uliss” zviedru valodā Tomasa Varburtona (*Thomas Warburton*) tulkojumā iznāca 1946. gadā, un Dz. Sodums ir atzinis, ka šis tulkojums un tā ietekme uz jaunāko zviedru literatūru iedvesmojusi latviešu tulkojuma tapšanu (Sodums 1959)). Acīmredzot vēlāk tulkotājs izvēlējies nevis atveidot parodēto vārdu nozīmi, bet gan viena divvārdu apzīmējuma skanējumu, izvēloties pliekanus latviešu mīļvārdiņus ar vienādām izskaņām *Sunītis Kaķītis*, tādējādi izmantojot uz mērķvalodu vērstu tulkošanas pieeju. Lai gan savos izteikumos Dz. Sodums kritizēja redaktora L. Rambekas darbu tieši par šīs pieejas izmantošanu (saucot to par tulkojuma provincializēšanu), tulkotājs pats diezgan bieži šo pieeju izmanto, lai tekstu padarītu saprotamāku latviešu lasītājam.

Pēc „Ulisa” 14. nodaļas noslēguma oriģināla un četru tulkojuma versiju salīdzinošās analīzes iespējams izdarīt dažus secinājumus. Oriģināla dialektismus Dz. Sodums mēdz atveidot ar novecojušu (arī dialektiem piederīgu) vārdu palīdzību (skotu *to pree* ‘nogaršot, novērtēt viskiju’ (Gifford, Seidman 1988, 446) → *smeķēt*), dažkārt izmantojot valodas kropļojumus (*Cot’s plood* (God’s blood) → *Tieva tarbi*) vai vienkāršrunu (amerikāņu dialekta *whatten tunket’s* (atbilst angļu *what in thunder*) → *kuļas*), taču bieži vien tulkojumā valoda atbilst normām (skotu dialekta *Aweel, ye maun e’en gang yer gates* (kas atbilst angļu *Ah well, you must even go your own ways* (Gifford, Seidman 1988, 447)) → *Katram kādreiz jāiet savi ceļi* (bet tulkojuma pirmajā versijā izmantoti valodas kropļojumi un arī saturiskas izmaiņas: *La biz. Mumz navaag*)). Sintakse tulkojumā salīdzinājumā ar avottekstu bieži tiek padarīta atbilstošāka latviešu literārajai normai, savukārt latviešu interpunkcija reizēm netiek ievērota pat vietās, kur Dž. Džoiss rakstījis atbilstoši angļu interpunkcijas likumiem. Slenga leksikas atveidojumam izmantoti dažādi paņēmieni – meklētas atbilstmes slenga leksikā¹ (*coppaleen* → *kleperis*, *harman* → *kruķi*; *slung her hook, she did* → *viņa aizlaidās*), radīti okazionālismi (*in chokechoke* → *ķurķīmūrī*; *passed in his checks* (amerikāņu slengā ‘nomira’ (Gifford, Seidman 1988, 448)) → *atdevis garderobes numuru*), tulkots ar normatīvās leksikas palīdzību (*joey* → *četri pensi*, *cit* → *pilsonis*). Tulkotājam bieži nācies izdarīt izvēli par labu vienai no vairākām stila īpatnībām teksta vienībā, kā arī izvēlēties kādu no iespējamajām nozīmes interpretācijām, un šo izvēli dažkārt iespējams pamatot ar kompensācijas

¹ Turpmāk minētie tulkojuma piemēri ņemti no „Ulisa” 2012. gada izdevuma 372.–374. lpp.

nepieciešamību. Dz. Sodums ņem vērā satīrisko reliģijas motīvu „Ulīsā” un reizēm, ja kādā vietā to nav izdevies iestrādāt tulkojumā, šo motīvu parāda citā teksta vietā.

Šī teksta fragmenta tulkojumu salīdzināšana ar oriģinālu parāda, ka vietām tulkotājs ir angļu tekstu atveidojis valodas normām atbilstošāk nekā oriģinālā, bet citviet rīkojies pretēji, tādējādi tekstu it kā līdzsvarojot. Tomēr kopumā Dz. Sodums devis priekšroku saprotamībai, nevis stilistiskiem pārveidojumiem un ekstravagancēm. Tas atvieglo latviešu lasītāja odiseju pa romāna tekstu, bet pilnībā neatspoguļo Dž. Džoisa rakstītā sarežģītību un dīvainību.

Salīdzinot dažādas tulkojuma versijas, vērojama atsevišķu teikumu nozīmes maiņa. Jaunajā „Ulīsā” izdevumā teksts kļuvis literāri pareizāks nekā pirmajā tulkojuma versijā, kur tulkojums ir brīvāks un neprecīzāks un retumis ir izlaisti teksta fragmenti; dažkārt nozīmes precizējumi nesuši zaudējumus oriģināla stila, īpaši emocionālās ekspresijas atveidošanai. Pirmā tulkojuma versija vietumis īsināta, vienkāršota teikumu sintaktiskā struktūra, izmaiņas veiktas visos valodas līmeņos. Dz. Soduma tiekšanās pēc lakoniskas, skaidras izteiksmes reizēm ir pretrunā ar Dž. Džoisa daudzvārdību un krāšņo neliterāro izteiksmes veidu.

Avoti

Džoiss 1960 – Džoiss, Džeimss. *Uliss.* Vesterosa : Ziemeļblāzma, 1960.

Džoiss 1986 – Džoiss, Džeimss. *Uliss.* [Dz. Soduma manuskripts], 1986.

Džoiss 1993 – Džoiss, Džeimss. *Uliss.* Rīga : Liesma, 1993.

Džoiss 2012 – Džoiss, Džeimss. *Uliss.* Rīga : Liepnieks un Rītups, 2012.

Joyce 2000 – Joyce, James. *Ulysses.* [b.v.] : Penguin Books, 2000.

Джойс 2006 – Джойс, Джеймс. *Улисс.* Пер. с англ. В. Хинкиса, С. Хоружего. Санктпетербург : Азбука-классика, 2006.

Literatūra

ALLAV 2003 – Angļu-latviešu, latviešu-angļu vārdnīca. Sast. Dz. Kalniņa. Rīga : Avots, 2003

Brown 2012_e – Brown, Donald. *The Use of Ulysses. How Joyce's novel made me what I am today* [skatīts 2015. g. 19. febr.]. Pieejams: <http://www.newhavenreview.com/wp-content/uploads/2012/01/NHR-9-Brown.pdf>

Cuddon 2013 – Cuddon, John Anthony. *Literary Terms and Literary Theory.* 5th ed. Malden, Oxford : Wiley-Blackwell, 2013.

Gifford, Seidman 1988 – Gifford, Don, Seidman, Robert J. *Ulysses Annotated* : notes for James Joyce's *Ulysses*. Berkeley, Los Angeles, London : University of California Press, 1988.

Kopper 2003 – Kopper, Edward A. *On Joyce's Ulysses*. [b. v.] : Wiley Publishing, 2003.

LVV 1987 – *Latviešu valodas vārdnīca*. Rīga : Avots, 1987.

Partridge 2002 – Partridge, Eric. *A Dictionary of Slang and Unconventional English*. 8th ed. London : Routledge, 2002.

Siliņš 1990 – Siliņš, Klāvs. *Latviešu personvārdu vārdnīca*. Rīga : Zinātne, 1990.

Slengs – Interneta slenga vārdnīca [skatīts 2013. g. 18. apr.]. Pieejams: <http://www.soslang.com/term/Drunkable>

Sodums 1959 – Sodums, Dzintars. Tulkotāja piezīmes [skatīts 2013. g. 20. martā]. *Jaunā Gaita*, Nr. 20, 1959 [tiešsaiste]. Pieejams: http://zagarins.net/jg/jg20/JG20_Uliss.htm#LATVISKOTS_%E2%80%9EULISS%E2%80%9D_

Tilde – Tildes datorvārdnīca [skatīts 2016. g. 25. apr.]. Pieejams: <https://www.tilde.lv/tulkotajs>

DUBLIN'S COLLOQUIAL SPEECH OF THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY IN THE TRANSLATION OF *ULYSSES* BY JAMES JOYCE

Summary

The paper deals with translation problems of colloquial speech in a fragment of Chapter 14 of *Ulysses* by James Joyce. The chapter consists of numerous parodies on English literature and language constructing a peculiar history of those. The chapter ends with a parody of Dublin's colloquial speech of Joyce's time – the beginning of the 20th century. Stylistic features of the text are more substantial than the meaning of single words and phrases, and the article discusses rendering of slang, mix of dialect, sociolect and distortion of language, specific syntactic structures in the Latvian translation made by Dzintars Sodums. The analysis is carried out by comparing the original text and four versions of its translation, as Sodums worked on it more than 60 years and three versions of the translation were published (1960, 1993 and 2012).

The analysis shows that the translation is more conformable to the language norm than the original, although Sodums has tried to compensate the losses in stylistic peculiarities. Slang lexis has been translated by slang, normative lexis and occasional words. Dialecticisms are rendered by the means of obsolete words (sometimes belonging to Latvian dialects), low colloquial or distortion of language. Frequently the translator has had to choose between several stylistic features and interpretations of meaning.

In general, Sodums has given preference to comprehensibility, accessibility of the translation, sometimes losing the complicity and stylistic peculiarity of the text written by Joyce. Nonetheless the comparison of four versions of translation purports the translator's scrupulous work improving his first translation of *Ulysses*.